

PERCEPȚII ROMÂNEȘTI ASUPRA
EVENIMENTELOR PETRECUTE ÎN BULGARIA
ÎN ZILELE DE 23 SEPTEMBRIE - 4 OCTOMBRIE 1918

GEORGE UNGUREANU*

Cele aproape două săptămâni indicate în titlul articolului de față au reprezentat un interval de timp foarte dramatic și dens în evenimente pentru țara vecină nouă la sud. Astfel, putem consemna spargerea frontului în Macedonia, revolta soldaților țărani cu epicentrul la Radomir (40 de km sud-vest de Sofia), emiterea oficială a cererii de armistițiu, eliberarea din închisoare a liderilor politici agrarieni și *tesniaci* (socialiștii „strâmți”, viitorii comuniști), încheierea Armistițiului de la Salonic (29 septembrie 1918), abdicarea regelui Ferdinand I (3 octombrie 1918) și încoronarea lui Boris al III-lea (4 octombrie 1918).

Evenimentele din Bulgaria aveau o importanță considerabilă pentru România, întrucât constituiau un semnal al victoriei Puterilor Antantei în conflagrația mondială, implicit al schimbării raporturilor de forțe în sud-estul Europei, creându-se posibilitatea ca trupele Antantei să ajungă la Dunăre. De asemenea, evoluțiile din Bulgaria îi interesau pe factorii de decizie români și prin prisma litigiilor teritoriale dintre cele două state (așa-numita „problemă dobrogeană”) și a unor realități și dificultăți economico-sociale parțial asemănătoare. Bulgaria, care își câștigase autonomia în 1878, unificarea în 1885 și independența deplină în 1908, după cinci secole de dominație otomană, constituia, la fel ca România, o țară agrară și înapoiată, în comparație cu statele avansate din Occident, cu o industrie încă mai slab dezvoltată decât a României, dar cu o structură socială mult mai egalitară, ceea ce a permis atingerea unui grad mai înalt de alfabetizare. În planul politicii externe, caracteristica generală de bază, în întreaga perioadă 1878-1914, a fost alternanța între cabinete rusofile și, respectiv, rusofobe, cele două tabere având ponderi sensibil egale la nivelul opiniei publice¹.

* Arhivele Militare Naționale Române - Depozitul Central de Arhivă Pitești (în continuare se va cita A.M.N.R.-D.C.A.P.).

¹ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor în secolul XX (1887-1982)*, traducere de Eugen Mihai Avădanei, Iași, Editura Institutul European, 2000, p. 42-45; Stevan K. Pavlowitch, *Istoria Balcanilor (1804-1945)*, traducere de Andreea Doica, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 134-140; 172-178.

În primul an al „Marelui Război”, Bulgaria a rămas neutră, însă, finalmente, dorința de câștiguri teritoriale substanțiale și rapide i-a determinat pe regele Ferdinand I de Saxa-Coburg Gotha (1887-1918) și pe șeful guvernului, Vasil Radoslavov (n. 1854-d. 1929), să opteze pentru intrarea în conflagrație alături de Puterile Centrale și de fostul inamic secular, Imperiul Otoman. Cei doi oameni politici bulgari nu apreciau corect raporturile de putere la nivel mondial și, în numele unei anumite viziuni istorico-naționale bulgărești, nu țineau seamă de realitățile etnice și identitare concrete din Dobrogea de Nord și din Macedonia istorică, unde marea majoritate a populației nu era bulgară sau, deși vorbea variante locale ale limbii bulgare, nu se identifica drept bulgară².

Primul an de implicare directă în război a fost, cel puțin aparent, unul fast pentru Bulgaria. Imperiul Otoman i-a cedat, în schimbul alianței, 160 de localități din Tracia Orientală, inclusiv Adrianopolul (Odrin, în bulgărește), până la linia Enos-Midia³. În urma atacurilor conjugate ale inamicilor, dinspre nord, vest și est, armata sârbă a fost constrânsă la retragerea în afara teritoriului național, iar Macedonia Vardariană (~ actualul teritoriu al Macedoniei de Nord) și Pomoravia (Timocul sârbesc) au trecut sub control politico-administrativ și militar bulgar⁴. Alăturarea României la Antantă, în ziua de 14/27 august 1916, a oferit Bulgariei ocazia de a trece la ofensivă în Dobrogea, provincie asupra căreia românii pierd total controlul în următoarele luni⁵. Ulterior, în anii 1917-1918, soarta așa-numitei Dobroge de Nord (terminologie bulgară) sau Dobroge Vechi (terminologie românească), aflată în componența României de la 1878, avea să constituie un obiect de divergențe și negocieri între Bulgaria și aliații acesteia.

Treptat, pe măsura prelungirii ostilităților, au ieșit tot mai mult în evidență limitele resurselor economice și demografice ale Bulgariei, pierderile umane înregistrate acum adăugându-se celor din anii războaielor balcanice (1912-1913)⁶.

Degradarea situației economice a țării și a stării de spirit, atât în rândurile militarilor, cât și ale populației civile, au dus la șubrezirea poziției guvernului

² George Ungureanu, *România, Bulgaria și „dosarul dobrogean” în primul an al Marelui Război* (studiu în curs de apariție).

³ Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923)*, ediția a II-a, Editura Oscar Print, 1998, p. 160.

⁴ Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial (1914-1918)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 211-213, 493-494.

⁵ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu. *Istoria Dobrogei*, ediția a II-a, Constanța, Editura EXPONTO, 1998, p. 384-387.

⁶ Despre pierderile suferințele și privațiunile aduse armatei și populației bulgare de participarea la Primul Război Mondial, a se vedea: John D. Bell, *Peasants in Power. Alexander Stamboliiski and the Bulgarian Agrarian Nation Union, 1899-1923*, Princeton University Press, Princetown-New Jersey, 1977, p. 122; B. Jelavich, *op. cit.*, p. 155; Richard J. Crampton, *Alexandur Stamboliiski. Bulgaria*, London Haus Publishing Ltd, 2009, p. 64-65; Alberto Basciani, *L'illusione della modernità. Il sud-est dell'Europa tra le due Guerre Mondiali*, Roma-Rubbettino, 2016, p. 62-63.

Radoslavov, iar ne-obținerea întregii Dobroge a reprezentat lovitura de grație pentru acest guvern. Dacă demisia generalului Aleksandăr Protogerov, în luna martie, a putut trece drept un eveniment izolat, la finele lunii mai, Partidul Popular-Liberal părăsește coaliția guvernamentală, reprezentanții săi înaintându-și demisiile⁷. La 21 iunie 1918, în încercarea de a exercita anumite presiuni asupra Germaniei, mai ales în problema Dobrogei, regele Ferdinand încredințează mandatul de șef al guvernului unui om politic rusofil, Aleksandăr Malinov (n. 1867-d. 1938), originar din Basarabia de Sud.

Vara anului 1918 aduce schimbarea sensibilă a cursului ostilităților în Vest, pe fronturile franco-belgian și, respectiv, italian, în defavoarea Puterilor Centrale. Aceste evoluții militare, cu implicații politico-diplomatice majore, nu au rămas fără urmări la nivelul opiniei publice românești. Astfel, diplomatul nord-american de origine cehă Charles J. Vopicka nota în jurnalul său, la data de 2 septembrie 1918: „Victoriile continue ale forțelor Antantei pe Frontul de Vest au produs o impresie profundă în România. Aceste victorii au întărit sentimentul național, atât de deprimat, de altfel, de pe urma situației locale; pe de altă parte, ele au dus la amplificarea acțiunilor dure ale germanilor, în strădania lor de a rămâne, material, stăpânii României, simțind că moral, poporul le scapă de sub control”⁸.

Înfrângerea decisivă și apoi, ieșirea din război a Bulgariei, în luna septembrie 1918, a reprezentat un succes major al așa-numitei strategii a „loviturilor periferice”, pentru Puterile Antantei. Printre efectele rapide ale acestui succes s-a numărat și ruperea unității de front în cadrul Quadruplei Alianțe, teritoriul otoman fiind izolat de cel al Puterilor Centrale, ceea ce deschidea drumul spre Belgrad, Budapesta și Viena, folosit odinioară de otomani la apogeul puterii lor.

Pe marginea acestor răsturnări de situație din proximitatea teritoriului național românesc, omul politic liberal I. Gh. Duca nota: „La drept vorbind, nu ne-am trezit la realitate decât atunci când am aflat de armistițiul bulgar. Când am văzut că frontul balcanic, a cărei însemnătate o cunoșteam bine, se prăbușește, am înțeles atunci că evenimentele se precipită”⁹.

În consecință, la 24 septembrie, regele Ferdinand I al României (1914-1927) îi transmitea lui Alexandru Marghiloman, politician germanofil, propulsat în fruntea guvernului în condițiile supremației absolute a Puterilor Centrale în Estul Europei, la începutul lui 1918, o telegramă cu următorul conținut: „Să evitați nu numai orice angajament nou, dar și orice negociere relativă la

⁷ Elena Statelova, Stojčo Grănčarov, *Istoriya na nova Bălgariya (1878-1944)*, Sofija, Izdatelstva Kăšta „Anubis”, 1999, p. 321-322.

⁸ Charles J. Vopicka, *Secretele Balcanilor. 7 ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, ediție de Andrei Alexandru Căpușan, Iași, Editura Institutul European, 2012, p. 235.

⁹ I. Gh. Duca, *Memorii*, vol. III *Războiul*, ediție Ion Dumitru Verlag, Munchen, 1981, p. 135.

modificările clauzelor tratatului deja încheiat (Pacea de la București din 24 aprilie/7 mai 1918, n.n.), care, în situația excesiv de frământată a orei prezente, rămâne singura bază sigură pentru relațiile noastre cu Puterile Centrale fără riscul de a crea pentru ziua de astăzi sau de mâine noi dificultăți cu alte puteri”¹⁰.

La 29 septembrie 1918 (ziua armistițiului de la Salonic) Alexandru Marghiloman consemnează în „Notele politice” ale sale o lungă întrevedere cu suveranul, al cărei principal subiect pare să fi fost criza dinastică declanșată de faptele prințului Carol (viitorul rege Carol al II-lea). Totuși, regăsim și o succintă referire la situația internațională: „Vorbim de Bulgaria și frontul occidental: trebuie câștigat timp”¹¹.

Ecolul stârmit în mediile românești antantofile de înfrângerea Bulgariei este menționat și de către Charles Vopicka: „Anumite evenimente din Bulgaria produc în România un efect considerabil. Ele întăresc sentimentul, creat de victoriile Antantei pe alte fronturi, în favoarea unei noi intervenții a armatei române de partea noastră. Din toate cercurile, există zvonuri despre o nouă mobilizare”¹². În duminica de 29 septembrie 1918 (ziua încheierii armistițiului de la Salonic), regina Maria nota: “Trupele aliate înaintază peste tot, în Belgia, pe Somme, ca și în Macedonia și Palestina. Dar cel mai important pentru noi este că Bulgaria cere pace. Pentru prima dată, întrezărim înaintea noastră o rază de lumină, după ce am mers atâta vreme prin cea mai adâncă beznă”¹³.

Pentru percepțiile germanofililor, aflați încă la guvernare, cea mai reprezentativă sursă rămân tot „Notele” lui Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri. Astfel, în ziua de 27 septembrie 1918, este reprodus textul unei scrisori expediate de către diplomatul german Horstmann de la Brandenstein („Luptele din Macedonia au luat o întorsătură rea pentru bulgari; se speră a se opri retragerea și a se stabili o linie de rezistență”). Totodată, Alexandru Marghiloman consemnează și rugămintea diplomatului german amintit de a se tergiversa comunicarea știrilor „până la sosirea altora mai bune”, ca și confirmarea că frontul macedonean era complet spart. Prim-ministrul român decide să nu împiedice știrile oficiale¹⁴. Pentru a doua zi, este consemnată o discuție cu șeful Marelui Stat Major, generalul argeșean Constantin Christescu (n. 1866-d. 1923), care se exprimă în termeni foarte categorici: „Partida e pierdută pentru germani; înfrângerea bulgară e foarte gravă și dacă Aliații au trupe pentru a exploata ruperea frontului, pot amenința Sofia. Desigur, va fi o ofensivă și altundeva, probabil în Italia, dar este sigur că în acest moment se va

¹⁰ *Ibidem*, p. 137.

¹¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice, III, (1918-1919)*, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 184-185.

¹² Charles Vopicka, *op. cit.*, p. 241 (însemnare din data de 1 octombrie 1918).

¹³ Maria, regina României, *Jurnal de război-1918*, ediție de Lucian Boia, traducere de Anca Bărbulescu, București, Editura Humanitas, 2015, p. 336.

¹⁴ Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 183.

da o lovitură în Champagne, aceasta e natural, și, de altfel, Foch e un mare general. Germanii au pierdut pretutindeni inițiativa”. Pentru aceeași zi este relatat pe scurt conținutul buletinului informativ al Agenției *Nauen* („Se spune că Malinov a cerut un armistițiu și se dă numele celor trei delegați: ministrul de Finanțe, un general și Radev”), dar și confirmarea, din sursă germană, a existenței unor neînțelegeri între regele Bulgariei și guvernul lui Malinov. După ce reproduce și știrea conform căreia *Săbranja* (Parlamentul bulgar) este convocată pentru data de 30 septembrie, Marghiloman concluzionează : „Gravitatea situației nu se mai poate ascunde”¹⁵.

Pentru data de 30 septembrie, șeful guvernului român menționează o serie de extrase din presa germană, conform cărora fuseseră luate măsuri în Bulgaria, retragerea fusese oprită, iar regele Ferdinand și populația Sofiei rămâneau fidele alianței cu Puterile Centrale¹⁶.

A doua zi, prim-ministrul citează textul unei depeșe primite din București de la Ion P. Carp: „După informațiile diviziei politice germane, armata bulgară, în plină disoluție, afară de aripa dreaptă, care este încadrată de trupe germane și rezistă. Mișcare revoluționară cu caracter bolșevic în toată țara. La Sofia, trupele austro-germane se luptă cu trupele bulgare răzvrătite”. Ministrul de Externe al României, C.C. Arion, comunica, invocând ca sursă pe Horstmann că regele Ferdinand al Bulgariei nu se mai bucura de încrederea Puterilor Centrale. O serie de comunicate anunțau încheierea armistițiului, întrunirea *Sobranje*-i și prorogarea rapidă a acesteia.

În privința Armistițiului de la Salonic, Alexandru Marghiloman notează: „Toată operația bulgară a ținut de la 22 la 26 septembrie. A fost, desigur, o înțelegere secretă, preparată de ministrul SUA, care nu sunt în război cu Bulgaria. Consulul Americii (Dominic Murphy, nn.) a însoțit delegația la Salonic. În condițiile armistițiului, se prevede că germanii vor părăsi Bulgaria în patru săptămâni”¹⁷.

Grosso modo, la începutul lui septembrie 1918, pe frontul macedonean, bulgarii dispuneau de efective și de piese de artilerie în număr aproape egal cu inamicul: 628.288 de oameni, din care 560.000 armata de operațiuni, inclusiv 182.000 de infanteriști, contra 630.000 de oameni, dintre care 219.000 de infanteriști, iar în privința tunurilor, Antanta dispunea de 1536, față de 1395 ale bulgarilor¹⁸. Diferența între cele două tabere aparent egale, care se înfruntau pe un front de circa 350de kilometri, consta în faptul că forțele Antantei erau net superioare la capitolul aviație, iar bulgarii erau demoralizați de o lungă și variată

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 185.

¹⁷ *Ibidem*, p. 186.

¹⁸ *Bălgarskata armija v pārvata svetovna vojna (1915-1918)*, Sofija, Voenno Izdatelstvo, 2015, p. 292-293.

gamă de lipsuri, începând cu cele alimentare¹⁹.

O serie de documente conținând informații și comentarii asupra evenimentelor din Bulgaria perioadei septembrie-octombrie 1918 se regăsesc în cadrul dosarului cu nr. crt. 2160 pe anul 1918 din fondul Marele Cartier General, aflat în custodia Arhivelor Militare Române din Pitești. Astfel, o telegramă în limba franceză, datată 19 septembrie/2 octombrie 1918, relatează pentru ziua de 12/25 septembrie 1918 despre rezistența „aprigă a inamicului” învinsă după două zile de lupte și atacuri succesive”, în zona Kruševo, manevră care ar fi obligat armata bulgară la retragerea de pe teritoriul albanez²⁰.

În aceeași zi, de la Lyon, a fost emisă o radiogramă, conținând cronologia principalelor evenimente petrecute pe frontul macedonean și în Bulgaria, pe parcursul ultimei luni. Astfel, în dimineața de 2/15 septembrie, două divizii franceze și o divizie sârbească au inițiat ofensiva în sectoarele Veternik, Dobropolje și Sokol. Șase zile mai târziu, forțele Antantei străpungeau apărarea inamică la nord de Monastir, iar la 9/22 septembrie urmărirea devine generală, trupele Antantei reușind să taie comunicațiile între Armata I, care opera pe Vardar și Armata II. La 10/23 septembrie, sârbii treceau Vardarul la Krivolac, iar a doua zi cavaleria franceză ocupă orașul Prilep. La 13/26 septembrie, trupele britanice intrau în Strumița, iar cele sârbești ajung la Kočani și Veles, în timp ce „aviația a adus mari servicii”.

După semnarea armistițiului în ziua de 16/29 septembrie 1918 la orele 23, ostilitățile au încetat efectiv a doua zi, la orele 12²¹.

Radiograma nr. 11.179, emisă tot de la Lyon, în ziua de 3 octombrie 1918, reliefează și elogiază rolul jucat de către cavaleria franceză în decursul luptelor care precedaseră armistițiul: intrarea în Prilep, capturarea unor importante cantități de material, colaborarea cu infanteriștii în zona Veles, ocuparea orașului Üsküb (Skoplje, n.n.), chiar la 16/29 septembrie 1918²².

Radiograma nr. 11.226 din 5 octombrie 1918 reprezenta, de fapt, un grupaj de comentarii asupra discursului ținut de către noul suveran bulgar, Boris al III-lea. Acesta afirmase că „Bulgaria crede în justiția și moderația Antantei”. Ziarul „Preporeț”, apreciat drept oficios al guvernului bulgar, considera discursul regal ca un răspuns dat acelor publicații germane care prezentau ieșirea din război a Bulgariei drept un gest lipsit de suport popular unanim. Totodată, este reprodus textul unei telegrame oficiale din Sofia: „Presa bulgară se încrede în faptul că Puterile Antantei nu vor lipsi (renunța, n.n.) de a fi credincioase în timpul tratatelor de pace marilor lor principii de justiție internațională”. În

¹⁹ Leften S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, New York-Chicago-San Francisco-Toronto-London, Holt, Rinehart & Winston, 1963, p. 268-269.

²⁰ A.M.N.R.-D.C.A.P., fond *Marele Cartier General*, dosar nr. crt. 2160/1918, f. 5.

²¹ *Ibidem*, f. 1.

²² *Ibidem*, f. 3.

finalul radiogramei era consemnată o altă telegramă oficială din Sofia, care infirma declarația generalului Nikola Žekov, fostul șef al Marelui Stat Major bulgar către „Neue Freie Presse”; declarația în cauză nu este nici reprodusă, nici rezumată, despre această spunându-se doar că „nu se potrivește nici cu situația actuală, nici cu scopurile Bulgariei”²³. În aceeași zi, regina Maria așternea pe hârtie următoarele rânduri: “Singura știre interesantă de azi a fost că Ferdinand al Bulgariei a abdicat în favoarea fiului său, Boris, care a fost încoronat imediat la Sofia, în timp ce Ferdinand plecase deja spre Ungaria. Nu avem detalii, nu știm dacă a abdicat sub presiune sau de bună voie, sau dacă a fost constrâns de germani, bulgari sau Aliați”²⁴

În dosarul de arhivă menționat mai sus, se află inserate și câteva tăieturi din diverse publicații, printre care și un articol cu titlul „Conferința de la Sofia”, dintr-o publicație neidentificată, datată 26 septembrie (probabil stil vechi). Textul respectiv se referea, de fapt, la o ședință desfășurată în capitala bulgară, cu participarea colonelului francez Droussot și a doi ofițeri britanici, pe tema preluării controlului de către trupele Antantei asupra căilor ferate, șoselelor, porturilor, telefoanelor și telegrafelor din Bulgaria, în vederea continuării operațiunilor militare împotriva inamicilor rămași²⁵.

Ziarul germanofil „Lumina”, condus de către Constantin Stere, în numărul său din 10 octombrie 1918 (stil nou), includea un scurt articol, din sură germană, pe tema situației din Bulgaria. În articolul respectiv se insista asupra asprimii condițiilor de armistițiu, a suspiciunilor Puterilor Antantei față de guvernul bulgar și a presiunilor făcute de către ocupanți în vederea formării unui nou guvern. Noul Consiliu de Miniștri ar fi urmat să fie compus din trei „narodniaci” (populari, n.n.), doi democrați (Al. Malinov și Andrej Ljapčev, ministru de finanțe, semntar al armistițiului), un agrarian, un social-democrat și generalul Ivan Lukov (alt semntar al armistițiului de la Salonic). Supra-reprezentarea „narodniacilor”, care nu dispuneau decât de 10 mandate parlamentare, era prezentată ca o consecință a atitudinii antigermane a acestora²⁶. Într-adevăr, la 17 octombrie 1918 s-a constituit un nou guvern bulgar, tot sub președinția lui Malinov, având însă o compoziție sensibil diferită de cea prognozată în mediile germane citate de ziarul „Lumina”: patru democrați, un radical, un popular (ministru de Externe Teodor I. Teodorov, viitor prim-ministru, din luna noiembrie), un social-democrat și un agrarian²⁷.

În același număr al ziarului „Lumina” era reprodusă, în rezumat, sub titlul „Ce s-a petrecut în Bulgaria”, o corespondență din Sofia pentru „Neue Freie

²³ *Ibidem*, f. 9.

²⁴ Maria, regina României, *op. cit.*, p. 344.

²⁵ A.M.N.R.-D.C.A.P., fond *Marele Cartier General*, dosar nr. crt. 2160/1918, f. 4.

²⁶ *Ibidem*, f. 10.

²⁷ E. Statelova, S. Grănčarov, *op. cit.*, p. 324.

Presse”: „Pe când se ținea ședința Sobraniei, se dădeau lupte la 4 km de Capitală. Zi și noapte se auzea bubuitul tunului. Imediat lângă Sofia, luptau bulgari contra bulgari. Soldații care se înapoiau spre casă, din cele două divizii care au dezertat în lupta hotărâtoare, au cucerit în drumul lor de pe front către Sofia, la Küstendil (Velbužd, n.n.), Cartierul General Bulgar l-au distrus și au proclamat la Radomir, în drumul de la Küstendil la Sofia, o republică țărănească. Înainte de aceasta, au alcătuit, în grabă, la Vladae, la 8 km de Sofia, un guvern. În satul Kuračevo, la 4 km de Sofia, au fost întâmpinați de elevii Școlii de Ofițeri de Rezervă. Deoarece răsculații n-aveau mitraliere și tunuri, au putut fi opriți, cu atât mai mult cu cât nu se aflau ofițeri printre ei. Răsculații soseau de pe front, în grupuri de 50-200 de oameni, în uniforme jerpelite. Fruntașul țăranilor, deputatul Stamboliiski, este șeful acestor bolșevici țărani. Cea mai mare parte s-ar fi predat”²⁸.

Referiri succinte la rebeliunea de la Radomir erau făcute și într-un manifest de tip bolșevic, semnat „muncitorii socialiști” și databil, după toate probabilitățile și indiciile, după 27 septembrie 1918: „După cum acum un an, poporul rus, printr-un gest măreț, a pus capăt luptei între el și popoarele muncitoare vecine, tot așa acum, poporul bulgar, condus de «bolșeviști», sătul de război, a întors spatele inamicului, a ocupat câteva orașe în care a declarat republica și caută să ocupe întreaga țară pentru a pedepsi pe vinovați și a înlătura pentru totdeauna pe stăpânitori – cauza războaielor. Gestul splendid al poporului bulgar a făcut mai mult decât toate frazele și activitatea militarismului antantist. REVOLUȚIONARIII BULGARI (cu majuscule în original, n.n.) au doborât militarismul german”²⁹.

Desfășurată între 24 septembrie și 4 octombrie 1918, revolta de la Radomir avea să fie înfrântă. Istoricul Richard J. Crampton a identificat următoarele cauze ale acestui deznodământ:

- lipsa de spirit organizatoric și operativitate a răsculaților, ceea ce a permis regrouparea rapidă a forțelor fidele monarhului (fanaticii macedoneni, conduși de Al. Protogerov, respectiv Divizia 217 Germană, bine echipată cu mitraliere și artilerie grea);

- atitudinea pasivă a tesniacilor, care vedeau agrariarismul /țăranismul drept o doctrină (mic-) burgheză, reacționară (situația avea să se repete, într-un context parțial asemănător, în iunie 1923);

- ezitățile și oscilațiile lui Stamboliiski însuși (inițial promite regelui sprijin pentru potolirea rebeliunii, apoi se declară președinte al Republicii (27 septembrie 1918), pentru ca, finalmente, să se disocieze de mișcarea de la Radomir);

- încheierea Armistițiului de la Salonic (16/29 septembrie 1918) și apoi

²⁸ A.M.N.R.-D.C.A.P., fond *Marele Cartier General*, dosar nr. crt. 2160/1918, f. 10.

²⁹ *Ideologie și structuri comuniste în România (1917-1918)*, coord.: Florian Tănăsescu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1995, documentul 104, p. 485-486.

abdicarea țarului Ferdinand I (3 octombrie 1918) au fost privite de către mulți răsculați drept victorii ale mișcării³⁰.

În mediile românești, fie ele antantofile sau germanofile, a stârnit neliniște permisiunea acordată statului bulgar prin armistițiul de la Salonic, de a menține forțe militare în Dobrogea. Balcanologul Constantin Iordan explică această decizie a Puterilor Antantei prin prioritatea absolută acordată de acestea înfrângerii cât mai rapide a Imperiului Otoman, Austro-Ungariei și Germaniei, care continuau încă lupta. În plus, România ieșise, practic, din alianța cu Antanta, prin încheierea Păcii de la Buftea București, iar la guvernarea statului român se afla încă guvernul germanofil condus de Alexandru Marghiloman. Datele problemei aveau să fie însă cu totul altele câteva săptămâni mai târziu³¹. Elocventă pentru înțelegerea acestei situații rămâne o frază a generalului H.M. Berthelot: „Ungurii au fost lăsați să creadă, la fel ca și bulgarii, că s-ar ține cont de dorințele lor”³².

În condițiile ruperii alianței de către Bulgaria, unii oficiali germani au început să vehiculeze pe lângă guvernul Marghiloman promisiunea restituirii Dobrogei Vechi, în schimbul sancționării și promulgării de către regele Ferdinand a Tratatului de Pace de la București, care fusese ratificat în luna iulie de către Parlamentul ales cu câteva săptămâni mai înainte; importanța practică a acestor oferte era supralicitată de către Marghiloman, care consemna minuțios orice gest al Antantei în favoarea Bulgariei³³. În paralel însă, von Mackensen plănuia invadarea teritoriului românesc neocupat, însă această intenție nu se materializează, ca urmare a degradării situației militare a Germaniei, pe toate fronturile³⁴. De altfel, în jurul datei de 25 septembrie 1918, deci la scurt timp după spargerea frontului în Macedonia, Marele Stat Major român a inițiat întocmirea situațiilor centralizatoare de efective³⁵, în așteptarea momentului prielnic pentru remobilizare.

Conștient și probabil informat asupra speculării de către germani a dezamăgirilor românești față de unele gesturi, declarații și atitudini ambigue din partea Antantei, Charles Vopicka nota, la 7 octombrie 1918: „Faptul că România a fost adesea ignorată a devenit un avantaj în viziunea dușmanilor noștri. Va fi extrem de important să se vadă că acest lucru nu se va mai petrece”³⁶. La 22

³⁰ R.J. Crampton, *op. cit.*, p. 66-67.

³¹ Constantin Iordan, *Dobrogea (1878-1940) în istoriografia bulgară post-comunistă*, București, Editura Academiei Române, 2013, p. 255.

³² General Henri Berthelot, *Memorii și corespondență (1916-1919)*, ediție de Glenn E. Torrey, București, Editura Militară, 2012, p. 421.

³³ Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 185-186 (însemnare din 1 octombrie 1918) și următoarele.

³⁴ *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, p. 683.

³⁵ A.M.N.R.-D.C.A.P., fond *M.St.M.-Secția 1 Organizare-Mobilizare*, dosar nr. crt. 494/1918, *passim*.

³⁶ Ch. Vopicka, *op. cit.*, p. 244.

octombrie, același diplomat nota: „La această oră, suntem incapabili să dăm vreo indicație în privința poziției guvernelor noastre referitoare la înțelegerile lor cu România. Repetăm la nesfârșit faptul că, în toate declarațiile Antantei, aspirațiile naționale ale românilor au fost omise, că această excepție nu poate fi înțeleasă în România și că ne plasează pe noi într-o poziție delicată”³⁷.

După cum este bine cunoscut, aspirațiile național-teritoriale românești, având o solidă bază etnico-istorică, au fost recunoscute, în linii generale, prin sistemul Tratatelor de Pace de la Paris (1919-1920), prin care a fost restabilită și suveranitatea statului român asupra Dobrogei, inclusiv a Dobrogei de Sud (Cadrilaterului), teritoriu obținut în vara anului 1913.

În concluzie, putem aprecia că înfrângerea Bulgariei și scoaterea sa din luptă, în septembrie 1918, au făcut să renască multe speranțe, atât în rândurile antantofililor majoritari, incluzând aici și structurile Marelui Stat Major, cât și printre germanofili aflată încă la guvernare, cu deosebirea că primii vedeau apropiindu-se momentul victoriei definitive a Antantei și pregăteau remobilizarea armatei în vederea reintrării în acțiune alături de aliații din 1916, în timp, iar membrii celeilalte tabere, în frunte cu Alexandru Marghiloman, considerau contextul ca favorabil pentru revizuirea clauzelor Păcii de la Buftea-București, ne-întrevăzând posibilitatea caducității acesteia. Rebeliunea anti-monarhică a soldaților-țărani bulgari a fost privită sau prezentată, atât de către exponenții dreptei conservatoare, cât și de către unele nuclee radicale de stânga, drept o mișcare de tip bolșevic, deși tocmai neînțelegerile între *tesniaci* și agrarieni contribuiseră substanțial la eșecul mișcării. Succesiunea la tronul Bulgariei avea să treacă aproape neobservată, deși Bulgaria avea să rămână singurul stat învins în Primul Război Mondial care și-a păstrat forma de guvernământ monarhică și dinastia, schimbându-se doar persoana suveranului. Atitudinea ambiguă și rezervată a Antantei față de România în general, inclusiv în problema Dobrogei, a provocat dezamăgire în cercurile antantofile, fiind exploatată la maximum de către germanofili, care ignorau sau ocultau faptul că tocmai continuarea guvernării Marghiloman era o cauză esențială a conduitei destul de reci din partea Puterilor Aliate și Asociate.

³⁷ *Ibidem*, p. 251.

ROMANIAN PERCEPTIONS ON THE EVENTS OCCURRING
IN BULGARIA DURING 23 SEPTEMBER - 4 OCTOBER 1918*Abstract*

The twelve days span between the collapse of the Macedonian front and the coronation of king Boris III represented a very dramatic and eventful period for Bulgaria, the smallest state from the defeated coalition during World War I. Because of the proximity, the wartime adversity, starting from August 1916, and the territorial dispute regarding Dobrudja, the events and evolutions from Bulgaria were particularly important for Romania. The hereby article, focusing on the Romanian perceptions on these changes and turmoil from Bulgaria, uses, as main sources, on one hand, the memoirs of pro-Entente personalities (I.Gh. Duca, Queen Mary, Charles J. Vopicka), and, on the other hand, the notes of the Germanophile politician Alexandru Marghiloman, who was the head of the government at the start of 1918.

Some unpublished sources were also used, such as military archive documents that included the contents of radio telegrams and articles from the press of the time. Both the Ententophiles and the Germanophiles had made very optimistic calculations concerning the events in Bulgaria, the former rightfully considering these an indicator of the imminent total victory for the Entente and the latter seeing a good opportunity to get some concessions from Germany and Austro-Hungary, which were erroneously considered to be notable Powers.